TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2005 *MIROSLAVA HOLUBOVÁ*

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: sociálních studií a speciální pedagogiky

Bakalářský a studijní program: *Předškolní a mimoškolní pedagogika*

Studijní obor: *Speciální pedagogika pro učitele MŠ a vychovatele*

Název BP:

VOLNÝ ČAS DĚTÍ V DOBĚ LETNÍCH PRÁZDNIN

Autor: **Podpis autora:** .....

Miroslava Holubová

Nám.T.G.M. 164

470 01 Česká Lípa

Vedoucí práce: *PhDr. Dana Švingalová, Ph.D.*

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
44	-	*10*	*9*	*8*	*1*

V České Lípě 5.9.2005

Prohlášení o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

V České Lípě dne: 5.9.2005
Miroslava Holubová .....
vlastnoruční podpis

Prohlášení o využití výsledků BP:

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 o právu autorském, zejména § 60 (školní dílo).

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé bakalářské práce, a prohlašuji, že **souhlasím** s případným užitím mé bakalářské práce (prodej, zapůjčení, kopírování apod.).

Jsem si vědoma toho, že: užít své bakalářské práce či poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem TUL, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, vynaložených univerzitou na vytvoření díla (až do jejich skutečné výše). Bakalářská práce je majetkem školy, s bakalářskou prací nelze bez svolení školy disponovat.

Beru na vědomí, že po pěti letech si mohu bakalářskou práci vyžádat v Univerzitní knihovně Technické univerzity v Liberci, kde bude uložena.

Autor:
Miroslava Holubová

Podpis:
.....
vlastnoruční podpis

Adresa:
Nám. T. G. M. 164
470 01 Česká Lípa

Datum:
5.9.2005

Poděkování

Na tomto místě bych ráda vyslovila poděkování paní PhDr. Mgr. Daně Švingalové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, za její ochotu, trpělivost a vynikající lidský přístup, který mi zásadně pomohl k dokončení této práce. Je nutno ocenit její publikaci „Metodické pokyny pro zpracování bakalářských prací". Tato příručka byla velmi užitečným pomocníkem při zpracování bakalářské práce.

Poděkování patří rovněž mým kolegům a kolegyním na českolipských školách, kteří mi pomohli zajistit vyplnění dotazníků ve svých třídách.

V neposlední řadě děkuji své rodině za emoční podporu a trpělivost.

Název BP: *Volný čas dětí v době letních prázdnin*

Název BP: *Children's Free Time During their Summer Holidays*

Jméno a příjmení autora: *Miroslava Holubová*

Akademický rok odevzdání BP: *2004/2005*

Vedoucí BP: *PhDr. Dana Švingalová, Ph.D*

RESUMÉ

Bakalářská práce pojednávala o využívání volného času dětí středního školního věku v době letních prázdnin. Cílem práce bylo zjištění využití volného času v této době u výběrového vzorku dětí středního školního věku. Teoretická část popisovala nejen problematiku volného času, ale i charakteristiku dětí středního školního věku. Z teoretické části vycházely předpoklady, které byly ověřovány na výběrovém vzorku dětí v praktické části práce. Výsledky praktické části ukázaly na některé potřeby dětí, na které bylo poukázáno v návrhu opatření. Navrhovaná opatření, která jsou vyústěním práce, se týkají možnosti zlepšení podmínek využívání volného času dětí středního školního věku v době letních prázdnin.

SUMMARY

This work treated the use of children's leisure time during summer holidays. The aim of the work was to find how children of the middle school age use their leisure time during the holidays. The theoretical part was represented by the description of the problems of leisure time. This part at the same time described the characterization of children of the middle school age. The hypotheses from the theoretical part were verified in the practical part during the work with the selective sample of children. The results of the practical part showed some children's needs and the proposal of measures referred to them. The proposed measures are the results of this work and they concern the possibility how to ameliorate the conditions of the use of children's leisure time during summer holidays.

OBSAH:

1 Úvod 7

2 Teoretické zpracování problému 8

2.1 Školní věk 8

2.1.1 Obecné vymezení období středního školního věku 8
2.1.2 Identita dítěte středního školního věku a její vývoj 9
2.1.3 Význam vrstevníků pro dítě středního školního věku 10
2.1.4 Shrnutí 13

2.2 Volný čas 13

2.2.1 Vymezení pojmu volný čas a jeho funkce 13
2.2.2 Volný čas a životní styl 14
2.2.3 Osobnost a volný čas 15
2.2.4 Vliv rodiny na využívání volného času 16
2.2.5 Zařízení volnočasových aktivit školy 18
2.2.6 Prázdninová táborová činnost 20
2.2.7 Osobnost pedagoga volného času 21
2.2.8 Shrnutí 22

3 Praktická část 23

3.1 Cíl praktické části 23

3.2 Stanovení předpokladů 23

3.3 Popis výběrového vzorku 24

3.4 Použité metody 24

3.4.1 Získaná data a jejich interpretace 25

3.5 Ověřování předpokladů 31

3.6 Shrnutí výsledků praktické části 35

4 Závěr 36

5 Návrh opatření 37

6 Seznam použité literatury 40

7 Seznam příloh 41

8 Přílohy 42

1 Úvod

Čas prázdnin nemá rozvrh hodin, ale nekonečné plynutí času od rána do noci. Prázdniny nesmějí zůstat prázdné a pokud se s nimi správně naloží, uzdravují. Pedagogové i rodiče mívají z prázdnin obavy. Historky z nevydařených prázdnin varují. O volném čase se hovoří jako o rizikovém faktoru, někdy se nazývá časovanou bombou.

Vymezení pojmu volný čas je oblast svobodné volby činností nezbytných pro regeneraci tělesných a duševních sil. Dva měsíce školních prázdnin a volného času dětí většina rodin nemůže pokrýt společným programem. Tento problém pomáhají řešit školy a školní zařízení a střediska pro volný čas dětí a mládeže. Tyto organizace mají významný podíl na formování osobnosti i na prevenci negativních jevů, které v současné době mladou generaci ohrožují. Použila bych známé přísloví: „Kdo si hraje nezlobí". Hra ale musí mít smysl. Právě v dětství se vytvářejí návyky využívání volného času a jejich základy si jedinec ponese celý život.

Cílem bakalářské práce bylo ověřit způsob využití volného času dětí středního školního věku v době letních prázdnin vzhledem k tomu, že je to nejdelší časový úsek bez školních povinností.

Teoretická část bakalářské práce pojednává o vývojovém období dětí školního věku a podrobně potom dětí středního školního věku v návaznosti na téma volný čas. Praktická část zjišťuje pomocí dotazníku využití volného času o letních prázdninách u výběrového vzorku dětí ve věku 8 až 12 let, tedy od 3. – 5. třídy základní školy.

2 Teoretické zpracování problému

2.1 Školní věk

Na počátku školního věku se mění způsob uvažování, přechází na úroveň konkrétních logických operací. Školák je vystaven očekávání, vyžaduje se po něm určitý způsob chování a respektování daných norem. Získává podřízenou roli žáka a souřadnou roli spolužáka. Pozitivní hodnocení si musí zasloužit, není automatické. Nástup do školy může změnit i postavení v rodině. Pro svůj kladný vývoj je pro školáka nejvýhodnější kompletní funkční rodina. V tomto věku můžeme považovat média za socializační prostředky. Dětský divák snáze napodobuje role atraktivní a významné, proto může viděné násilí fungovat i jako podnět k podobnému chování.

2.1.1 Obecné vymezení období středního školního věku

Jde o období zhruba mezi 8. a 12. rokem. Z hlediska školy se jedná přibližně o úsek mezi 3. – 5. třídou, tedy doby přechodu na druhý stupeň základní školy. Dalo by se uvažovat o období klidu a pohody, ale přicházejí sociální tlaky ze strany školy a někdy také od vrstevnické skupiny. Mohou nastat výchovné problémy. Není zde však žádný významný biologický ani sociální mezník. V tomto období se dítě rozvíjí plynule ve všech oblastech a připravuje se na další období, které je vývojově dynamičtější, a tím je období dospívání. Dítě středního školního věku je realista, má tendenci mít ve všem jasno, pokud možno na základě jednoznačných a konkrétních důkazů. Takto získává jistotu o vlastnostech tohoto světa.

Začíná se měnit vztah ke škole. Role žáka získává postupně jiný obsah i jiný význam. Děti v tomto období si většinou osvojily základní normy chování, které zde platí. Ze získaných zkušeností si dokáží vymezit osobní standard jak v prospěchu, tak v chování. To znamená, že dítě ví, s čím budou dospělí spokojeni a standard je pro dítě dosažitelný. Psychologicky zde dochází ke kvalitativně novému sebeuvědomování, hledání vlastní identity se snahou o samostatnost a touhou rozhodovat sám o sobě. Nevhodnou organizaci a řízení

třeba svého volného času považuje za manipulaci se svou osobností. Mění se nejen sebehodnocení dítěte, ale také způsob hodnocení svého okolí, např. spolužáků, rodičů, učitele apod. Jeho názor bývá stabilnější a méně ovlivnitelný. Časem se bude zmenšovat i závislost na ostatních názorech, především budou-li odporovat zkušenostem dítěte. Ale nikdy se od nich neoprostí úplně.

Adaptací na školu dosahuje dítě určité úrovně osobnostní zralosti a mění se také postoj k učiteli, protože v tomto období už nepotřebuje emocionální vazbu. Stále však respektuje dané sociální normy, mezi které patří i autorita. Názor učitele začíná mít hodnotu informace a pro dítě má velký význam, zda tato informace nebo určitý požadavek učitele odpovídá předem stanoveným pravidlům. Lišící se požadavky považuje za nespravedlivé a odmítá se podle nich řídit. Učení již částečně splývá s prací, děti se většinou velmi těší na soboty, neděle, prázdniny (volně podle Vágnerové, 2000 a Spousty, 1994).

2.1.2 Identita dítěte středního školního věku a její vývoj

Identitou rozumíme subjektivní obraz vlastní osobnosti. Obsah identity závisí na tom, za koho se dítě považuje a kým se cítí být. Je faktorem, který ovlivňuje veškeré jednání dítěte. Má proto velký význam pro budoucnost.

Dětská identita vyplývá ze zkušeností se sebou samým a mívá na počátku středního školního věku nepřesné sebehodnocení, které může být ovlivněno aktuálními zážitky (dítě si například připadá být chytré, protože napsalo dobře úkol). Teprve ke konci tohoto věkového období se dětské sebehodnocení stává stabilnějším. Ještě stále však akceptuje názory i hodnocení jiných lidí, zejména těch, kteří pro něho znamenají autoritu. Jejich sdělení pro dítě představují realitu. Velice pozitivní je také schopnost srovnávání se s jinými lidmi. Výsledkem je určitá charakteristika, která ukazuje na podobnost nebo rozdílnost.

Dětská identita je určena příslušností k nějaké sociální skupině. Dítě si uvědomuje sounáležitost s rodinou, která je potvrzena společným příjmením a bydlištěm, a proto je pro něho nejvýznamnější **rodinná identita**. Nesrovnalosti v rodině děti nelibě nesou a považují je za ohrožení rodinné jistoty. Další

identitou bývá **příslušnost k vrstevnické skupině**. Zde je nejvýznamnější školní třída a jeho škola.

Dítě v tomto věku chápe a uvědomuje si stabilitu vlastní identity. Ví, že přestože se mnohé jeho vlastnosti budou měnit, zůstane stále stejným člověkem. Zároveň si uvědomuje svou odlišnost od ostatních a svou jedinečnost. Dokáže se posuzovat z více hledisek a jedna situace nebude mít pro jeho názor zásadnější význam.

Dětskou identitu velice ovlivňuje rodičovský postoj a hodnocení. Pokud rodiče dětem věří a podporují jejich snahu o výkon, snáze děti dosáhnou dobrých výsledků. Dostatečná sebedůvěra ovlivňuje pozitivně nejenom školní výkon, ale i popularitu v dětské skupině. Pro rozvoj sebehodnocení je třeba stanovit jasná pravidla, která se musí respektovat. Dítě musí vědět, co se od něho očekává.

Bylo by dobré, kdyby dítě usilovalo o vytvoření jakési ideální identity. Hodnotí se pak pomocí srovnání s takovou normou a motivuje se k jejímu dosažení (volně podle Vágnerové, 2000).

2.1.3 Význam vrstevníků pro dítě středního školního věku

Udržování kontaktu s vrstevníky bychom mohli označit jako jednu z nejvýznamnějších potřeb ve školním věku. Vrstevníci se postupně stávají důležitějšími, různé kamarádské vztahy pomáhají utvářet předpoklady pro budoucí hlubší přátelství v adolescenci. Aby se mohlo utvářet přijatelné sebehodnocení, je důležitý úspěch mezi dětmi nejenom ve škole. Mnohé potřeby mohou být uspokojovány paralelně vrstevníky i rodiči, v některých případech může vrstevnická skupina korigovat nepříznivé působení rodiny.

Je jisté, že potřeba citové jistoty by měla vycházet z rodiny. Ale určitou podporu v životních situacích mohou poskytovat kamarádi z okolí bydliště nebo spolužáci, sourozenci. Sdělují si různé problémy, které by s dospělými nevyřešili. Ve společnosti ostatních dětí a s jejich citovou podporou se děti odváží ke splnění obtížnějšího úkolu. Avšak tato podpora může působit také negativně. Ve skupině se snáze poruší stanovené normy.

Ve vrstevnické skupině se děti učí jiným způsobům chování než doma nebo ve škole. Všichni mají stejné kompetence, učení se tedy zdá být

jednodušší. Napodobování jednotlivých činností od vrstevníků se zdá být užitečnější než rady od dospělých. Protože kdyby se kamarád nenaučil lézt na strom, parta by ho nepřijala. Dítě se zde učí komunikovat a zároveň umí naslouchat, uvědomuje si odlišnost názorů a postojů svých komunikačních partnerů, učí se soupeřit, získávat různé role a umí je diferencovat. Chce dosáhnout přijatelné pozice, protože výsledek jeho učení je důležitý pro přijetí do dětské skupiny. Tato pozice přispívá k jeho sebehodnocení jinak než ovlivňování názorů dospělých. Zde získává novou roli, která se stává součástí jeho identity.

Velmi důležité je hodnocení vrstevnické skupiny, které se řídí zcela jinými pravidly než u dospělých a vytváří si vlastní normy chování. Je zde rovnost rolí a větší možnost spoluúčasti. Od všech se očekává stejné chování, což přináší výhodu jednoznačnosti, srozumitelnosti a potvrzení jistoty. Odmítán bude ten, kdo udělá něco jiného, protože se mu nedá rozumět. Proto bude vyloučen, aby se nemuselo uvažovat nad jeho počínáním. Platí zde pravidlo férovosti a spravedlnosti. Za podpory daných pravidel se školák dovede rozdělit a být solidární. Tato pravidla mu poskytují jistotu, že ani on nebude znevýhodněn.

Děti středního školního věku jsou soutěživé. V oblibě bývá ten, kdo něco – třeba nežádoucího – umí (krádeže v obchodě). Imponuje jim odvaha a sebedůvěra, což občas vede k vytahování se před ostatními. Také školní úspěšnost získaná dobrým výkonem školáka se stává prestižní. Přestože se pozitivní hodnocení učitele vztahuje k nezajímavým dovednostem, bývá dětmi akceptováno. V místě bydliště však školní prospěch bývá ignorován, má význam pouze mezi spolužáky.

Vrstevnická skupina dětí středního školního věku vzniká v rámci školní třídy nebo v okruhu bydliště. Kamarádské skupiny nebývají uzavřené, přijat bývá každý, kdo splňuje dané podmínky. Preferuje se stejná věková hranice. Klade se důraz na společně sdílené aktivity, a na schopnost vzájemné pomoci.

Nápadné bývá oddělování chlapeckých a dívčích skupin, tedy potřeba identifikace se skupinou dětí stejného pohlaví. V rámci těchto skupin se učí takovým strategiím chování, které jsou pro danou roli typické. Chlapecké skupiny bývají větší. Sociogram této skupiny by vypadal jako řetězec, spojující

celou partu. Dívky se častěji sdružují do menších skupin. Více se soustředí na vzájemné vztahy a na přátelství. Sociogram dívčí skupiny by vytvářel ve třídě řadu malých skupinek.

Školní třída je vrstevnickou skupinou, pro niž je typická věková vyrovnanost. Děti středního školního věku jsou schopné vytvořit skupinu, která určitým způsobem jedná jako celek. Mohou jednat solidárně, mohou dát společně najevo i odmítání, agresi a třeba i útočit proti méně schopnému spolužákovi – objevuje se poprvé šikanování. Vrstevnický tlak může mít tedy pozitivní, ale i negativní účinky.

Hodnocení svých vrstevníků se děje podle zjevných projevů ve vztahu k očekávání, ale také podle toho, zda jsou projevy příjemné nebo nepříjemné. Děti obyčejně preferují takové vrstevníky, kteří odpovídají očekávání. Určitou roli hraje atraktivní vlastnictví. Přijatelný je ten, kdo odpovídá sociálnímu standardu. Standardní vlastnosti a projevy jsou dětem příjemné, protože jsou srozumitelné a podporují jejich pocit jistoty.

Popularitu si získávají děti, které mají smysl pro humor, jsou otevřené, přátelské, dovedou pomoci a nejsou sobecké. Bývají sociálně zdatné, protože zvládly potřebné sociální dovednosti jako je třeba navazování kontaktu. Nepopulární děti mají opačné vlastnosti. Jsou ostatním něčím nepříjemné a nestačí jejich požadavkům – nedokáží komunikovat, nejsou schopné respektovat dané normy a nedovedou spolupracovat. Důvodem k selhání v této oblasti může být odlišný mentální vývoj, citové problémy, nemoc či postižení aj. Problémy se zařazením do vrstevnické skupiny mívají také děti nadprůměrně nadané, které se obvykle zabývají jinými zájmy. Školáci nedovedou diferencovat a chápat jako dospělí, proč se tyto děti nemohou chovat stejně jako ostatní. K méně zdatným vrstevníkům se často chovají tak, jako by si za své nedostatky mohli sami a odmítají je. Domnívají se, že požadovaná změna závisí na jejich vůli.

Dítě se může snažit o prosazení a přijetí do kolektivu agresivitou a zlomyslností. Spolužáci se však nedají k sympatiím přinutit, většinou mu zbývá pouze podřadná role, protože jeho řešení nemá uspokojující efekt. Buď se agresora bojí, nebo se objevují fyzické potyčky. Takové dítě zůstává osamocené, protože nezná jiný způsob řešení (volně podle Vágnerové, 2000).

2.1.4 Shrnutí

Dítě středního školního věku má již vyhraněný postoj ke škole, vztah k učiteli se stává neutrálním. Roste potřeba kontaktu s vrstevníky a jejich pozitivní hodnocení. Identifikace s vrstevnickou skupinou je jedním z mezníků v socializaci. V tomto období se rozvíjejí dispozice k rodičovskému chování. Psychologicky zde dochází ke kvalitativně novému sebeuvědomování a hledání vlastní identity.

2.2 Volný čas

2.2.1 Vymezení pojmu volný čas a jeho funkce

Volný čas můžeme chápat jako opozitum povinné práce; jako dobu, kdy si vybíráme svou činnost, děláme ji svobodně a rádi, přináší nám pocit uspokojení a relaxace. Je to čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, které vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život. Jako hlavní funkce se uvádějí: odpočinek (regenerace pracovní síly), zábava (regenerace duševních sil), rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření kultury). Každý člověk má svůj volný čas, který prožívá jako svůj život. Důležitým znakem volného času je dobrovolnost. Náplň volného času by měla být výsledkem svobodné volby jedince v souladu s jeho zájmy a zálibami. Optimální formu volného času nelze určit; každý si zpravidla zvolí tu činnost, která ho uspokojuje. Náplň volného času by měla být smysluplná, aby vyvážila pracovní vytížení.

K hlubšímu vnímání a pochopení vztahu práce a volného času přispěly neméně také závažné společenské přeměny. Přinesly nové příležitosti k zamyšlení se nad otázkami volného času i jejich pedagogickým vyústěním pro současného člověka. Varováním je prudký rozmach trestné činnosti již u zástupců mladší generace, negativní působení programové skladby i obsahu pořadů televizních společností a jiných hromadných sdělovacích prostředků.

Specifickou zvláštností volného času dětí je, že z výchovných důvodů je žádoucí jeho pedagogické ovlivňování. Z nedostatku zkušeností potřebují citlivé

vedení, které by mělo být nenásilné a nabízená činnost pestrá, přitažlivá a účast na nich dobrovolná. Činnosti volného času se dělí podle míry organizovanosti. Podle aktuálního zájmu se uplatňuje **činnost spontánní**, pro její provozování jsou prostory přístupny všem zájemcům a nemají stanovenu pravidelnou docházku (otevřená hřiště, čítárny). Pokud je stanoven pedagogický pracovník, vystupuje spíše jako rádce nebo konzultant a zajišťuje bezpečnost účastníků. Zájmová **činnost příležitostná** organizuje jednorázové, rekreační nebo vzdělávací aktivity (sportovní turnaje, různá představení, výlety, turistické aktivity, příměstské tábory a další způsoby prázdninové činnosti). Je časově ohraničena a řízena pedagogem. **Pravidelná zájmová činnost** se uskutečňuje celoročně v pravidelně daných intervalech pod vedením kvalifikovaného vedoucího (zájmové útvary, sportovní družstva). Cílem schůzek je osvojování nových vědomostí a dovedností. Prostředí, ve kterém děti tráví volný čas, je tedy velmi různorodé.

Hodnocení činností volného času nezávisí pouze na časovém rozpětí, ale také na prožívání této doby. Za rozhodující činitele se považují: motivace, identifikace nebo postoj. K ovlivňování chování jedince patří kladení důrazu spíše na kvalitativní rozšíření volnočasové nabídky než pouhé kvantitativní.

Děti mají relativně hodně volného času. Výchovu ve volném čase by měla zabezpečit rodina, ale často chybí potřebné materiální vybavení a odborné vedení. Také potřebu dětí sdružovat se ve skupinách nemůže rodina uspokojit (volně podle Hofbauera, 2004, Vážanského 1995 a Pávkové, 1999).

2.2.2 Volný čas a životní styl

Jedním z ukazatelů životního stylu je právě využívání volného času. Životní styl je souhrn životních forem, které jedinec aktivně prosazuje. Jedinec volí aktivity a potlačuje jiné na základě určitého modelu, hodnotové orientace a životních preferencí. Program výběru a potlačování některých aktivit vyplývá z tvorby životního stylu, který se utváří na základě životního stylu původní rodiny. Životní styl zahrnuje hodnotovou orientaci, která se projevuje v jeho chování. Každý člověk má svůj individuální systém hodnot, který se utváří vlivem životních podmínek a vlastní aktivitou. Hodnotová orientace je viditelná v protikladu *mít x být*. *Mít* znamená zvyšovat v očích ostatních osobní prestiž.

Člověka ale také lze posuzovat podle toho, kolik úsilí je schopen a ochoten vynaložit pro splnění svých plánů a tužeb.

Důležitým ukazatelem životního stylu jsou i sociální interakce. Z hlediska volného času je důležité, s kým a v jaké společnosti ho trávíme. Existují osamělí turisté, i účastníci hromadných dálkových pochodů. Znamená to, že někteří raději tráví volný čas o samotě, jiní zvolí menší či větší kolektiv. Moderní styl života ve volném čase samozřejmě ovlivňují jak životní situace a objektivní podmínky, tak i subjektivní nároky na průběh životní dráhy. Závažnou proměnnou se jeví stupeň ochoty člověka reálně vnímat, chápat, pozorovat a aplikovat kvalitativní životní úroveň.

První zkušenosti při formování člověka s využíváním volného času se získávají v rodině. Rodiče jsou prvními vzory pro své děti. Pro formování vztahu k volnému času jsou důležité některé skutečnosti:

- jaký typ rodiny se jedná, jaký je způsob rodinného soužití, zda se jedná o rodinu malou či velkou, jaký je věk rodičů i dětí, počet a pohlaví dětí, styl rodinné výchovy apod.
- jaké jsou zájmy rodičů, jejich vzájemná tolerance, jaký význam a množství finančních prostředků jsou ochotni věnovat svým koníčkům i koníčkům dětí

A rodiny se od sebe liší životním stylem i způsobem využívání volného času. Tak třeba dítě, žijící v rodině kulturně i sociálně chudé, bude mít méně příležitostí a vzoru k využití volného času. Závislost mezi aktivitou dítěte a rodičů věkem klesá. To proto, že se proměňuje sociální pole mladého člověka.

Výchova ke zdravému životnímu stylu velmi úzce souvisí s pedagogickým ovlivňováním volného času. Bylo by krásné, kdyby se nám všem, rodičům, pedagogům i ostatním, kteří se na tomto výchovném procesu podílejí, podařilo dosáhnout stanoveného cíle: vychovat člověka, který dokáže se svým volným časem rozumně hospodařit. Osobní zájmy a záliby dokáží pomoci v náročných životních situacích (volně podle Pávkové, 1999, Vážanského, 1995 a Saka, 2000).

2.2.3 Osobnost a volný čas

Aktivity ve volném čase jsou výrazem osobnosti a zároveň osobnost formují; vypovídají o osobnosti a o jeho životním stylu. Pro jedince je typická snaha dosahovat svých nejlepších možností s osobním růstem, se zráním osobnosti. Způsob trávení volného času napovídá o sociálním poli jedince.

Volný čas může odstraňovat příznaky únavy, ale nezmění její příčiny. Nejčastěji se vyskytují deficity rekreační (málo prostorná hřiště k pohybu, nedostatečně dlouhé přestávky na zotavení), proto by měly rekreačně kompenzační volnočasové aktivity dominovat. Jednostranné zatížení ve školách je třeba kompenzovat, aby se uvolnily ostatní potřeby.

Náplň volného času se mění věkem. Poprvé vystupuje „volný čas" v roli proti povinnostem při vstupu do školy. Ve školním věku již učení částečně s prací splývá, proto má školák jisté tendence, ale i možnosti užívat svůj volný čas podle svého uvážení. Dítě středního školního věku považuje organizaci a řízení svého volného času za manipulaci se svou osobností. Úloha dospělých spočívá v obstarávání nabídek pro volný čas. Sociální pozice dětí a mládeže umožňuje oproti dospělým větší sociální flexibilitu a dynamiku. V žádném dalším životním období není jedinec schopen zajímat se o tak široké spektrum zájmových aktivit jako v dětství a mládí. Ve srovnání s dospělostí se dětství a mládí vyznačuje větší zájmovou pluralitou.

Činnosti jedince ve volném čase nejsou izolované projevy lidské aktivity. Ale články v řetězci příčin a důsledků. Jsou výrazem subjektivní stránky člověka, jeho potřeb a zájmů (volně podle Saka, 2000, Vážanského, 1995 a Spousty, 1994).

2.2.4 Vliv rodiny na využívání volného času

Jak už bylo naznačeno, osobnost člověka se utváří v průběhu ontogenetického vývoje působením několika činitelů. Značný vliv má na jeho vývoj sociální prostředí. Záměrným a cílevědomým působením na člověka, zvláště na dítě, můžeme mluvit o výchově. Máme na mysli kladné a žádoucí formování rysů osobnosti. Primární sociální skupinou se ve vyspělých společnostech stává rodina a má hlavní odpovědnost za výchovu svých dětí. Členové rodiny jsou vlastně nejdůležitějšími vychovateli. Základem úspěšné rodinné výchovy je dobrý společný životní styl. Je to právě rodina, která vytváří

hmotné podmínky a sociální ochranu; začíná s výchovou a vzděláním; rozvíjí mezilidské vztahy a ukazuje základy hodnotové orientace. Zabezpečení volného času by mělo být pro rodinu samozřejmostí, ale ne vždy si najde dostatek volného času, mnohdy chybí potřebné materiální zabezpečení a odborné schopnosti. V žádném případě si výchovná zařízení nekladou za úkol odpoutávat děti od rodin, ale naopak se snaží o navázání neformálních a účinných forem spolupráce. Profesionalita pedagogů může přispět i ke zlepšování úrovně rodinné výchovy. Kvalitní výchova dětí ve volném čase má větší preventivní význam než náprava chyb a převýchova. Ideální by byl aktivní zájem rodičů o to, aby se jejich děti učily svůj volný čas využívat smysluplně za citlivého podporování rodiči. Protikladem takového přístupu může být snaha rodičů o volném čase svého dítěte rozhodovat nebo mu volný čas vyplnit nepřiměřeným zaměstnáváním. V rozvoji volného času dětí hraje významnou úlohu především vstřícné rodinné prostředí (volně podle Pávkové, 1999).

Děti se řídí především vzorem svých rodičů. Proto se od rodičů očekává, že své děti ovlivní spíše pozitivním směrem. Pomáhají dětem utvářet si názor a vzájemný vztah k lidem žijícím v okolí a ke společnosti vůbec. Aktivity volného času spoluvytvářejí také životní styl rodiny. Jeho demokratické pojetí umožňuje účast dětí na řešení společných otázek. Děti se mohou vyjádřit k problému a spolurozhodovat třeba o prožití společné dovolené nebo o programu letních prázdnin. Nápodoba životního stylu rodičů však nebude žádoucí v případě nicnedělání a nudy. Naopak žádoucím cílem je aktivní zájem rodiny o bohatou a smysluplnou náplň volného času na základě dobrovolného rozhodnutí a za citlivého vedení rodičů, případně dalších členů rodiny. Rodina může své děti učit přistupovat k volnému času tvůrčím způsobem a vytvářet u nich postoje, které budou moci uplatňovat i v budoucnosti, po založení vlastní rodiny. Děti zpravidla navazují na zájmy svých rodičů, někdy však přecházejí do jiné oblasti. Optimálním se zdá být vysledování a reagování na zájmy a nadání dětí.

Je-li pravdou, že rozvoj osobnosti probíhá v jednotlivých životních etapách a že se člověk vyvíjí podle toho, jak žije, pak je třeba poukázat na některé z velkého množství aktuálních děsivých jevů, jako je týrání dětí, sexuální vykořisťování mladistvých, drogy všeho druhu, podezřelé léčebné metody a spiritismus, agrese a vandalismus atd. Takovéto jednání staví

člověka do zoufalé, beznadějné situace i do stavů rezignace a likvidace sebe sama.

Z několika důvodů nezájmu rodičů o využití volného času svých dětí se mohou objevovat negativní skutečnosti, jako je toxikomanie a další závislosti, domácí šikana, násilí a týrání dětí a volnočasové aktivity mohou usnadnit překonávání těchto problémů.

Vstřícné rodinné prostředí tedy hraje významnou úlohu. Demokratický styl rodinného života učí děti aktivnímu životu a usnadňuje jim vstup do dalšího sociálního prostředí. Podněcuje spoluúčast a uskutečňuje tak jejich významné právo. Rodina tak rozvíjí pozitivní podněty a čelí nežádoucím vlivům (volně podle Spousty, 1994, Vážanského, 1995 a Hofbauera, 2004).

2.2.5 Zařízení volnočasových aktivit školy

Svoji úlohu ve vyplnění volného času žáků uplatňuje především škola, a to jak přímo (vyučovací proces), tak prostřednictvím svých zařízení. „Plní funkci vzdělávací a výchovnou, kulturní a sociálně-preventivní, zdravotní (regenerační a relaxační), oddechovou a kompenzační" (Hofbauer, 2004, s. 66). Čas věnovaný vzdělávání a čas volný nejsou od sebe dnes již rozděleny. Například kurzy jazykové nebo počítačové pořádané školou ve volném čase rozšiřují znalosti a dovednosti užitečné pro budoucí profesní život jedince. U dětí školního věku pomáhají volnočasové aktivity utvářet pozitivní vztah k dalším způsobům vzdělávání tím, že odkrývají jejich zájmy a nadání. Pomáhají tedy utvářet pozitivní vztah také k dalším způsobům vzdělávání, k budoucí profesi a celému životu.

Škola nabízí jednorázové volnočasové aktivity. Mají za úkol nejen prohloubit a rozšířit obsah vyučovacího procesu, ale také oddechovou a kompenzační funkci (návštěvy kulturních a sportovních akcí, různé školní oslavy, zahraniční zájezdy, školy v přírodě, prázdninové tábory).

Na tyto jednorázové akce navazují různá kola soutěží v několika oborech. Počínaje místními koly a konče olympiádami. K účasti je třeba déletrvající zapojení a hlubší pozornost.

Mimořádný význam má a největší zájem je o pravidelnou zájmovou činnost. Jedinec je úzce spjatý s činností, která podporuje jeho individuální rozvoj.

Mezi volnočasová zařízení školy pro děti školního věku patří také školní družiny. Zajišťují především péči o děti zaměstnaných rodičů v průběhu školního roku a podle potřeby i o prázdninách. Svým obsahem činností navazují specifickým způsobem na vzdělávací činnost školy. Vyučování však nenahrazuje, ani v něm přímo nepokračuje (volně podle Hofbauera, 2004 a Spousty, 1994).

Školní družiny mají předpoklady k pravidelnému a každodennímu pedagogickému ovlivňování volného času žáků, protože vychovatelé:
jsou s žáky v každodenním styku,
mohou působit na většinu žáků bez ohledu na sociální postavení rodiny,
mají možnost pravidelného kontaktu s rodiči,
pro své výchovné působení mají vhodnou kvalifikaci,
jsou členy pedagogické rady.

Denní režim musí vyhovovat potřebám a zájmům dětí a respektovat jejich věkové zvláštnosti. Týdenní a denní rozvrh je sestaven tak, aby vyhovoval požadavkům duševní hygieny (střídání klidných a pohybově náročných činností, práce a odpočinku, organizovaných a spontánních činností apod.). Zároveň musí režim vytvářet dobré podmínky pro uskutečňování výchovných záměrů pedagogů. Uskutečňují se zde činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, sebeobslužné, společensky prospěšné a příprava na vyučování.

Činnosti odpočinkové mohou být pohybové i duševně náročné (klidné hry, četba, vyprávění apod.). **Rekreační činnosti** mají většinou formu pohybových aktivit. **Činnosti zájmové** pomáhají uspokojovat a rozvíjet rozmanité zájmy žáků. **Činnosti sebeobslužné** zahrnují upevňování hygienických a kulturních návyků. **Činnosti veřejně prospěšné** vedou žáky k přiměřenému podílu na dobrovolné práci ve prospěch druhých a k tvorbě i ochraně životního prostředí. **Příprava na vyučování** může představovat vypracovávání domácích úkolů formou didaktických her. Zdůrazňuje se aktivní

podíl žáků ve všech činnostech. Vychovatel podněcuje děti k samostatnému promýšlení obsahu činnosti, bere v úvahu jejich návrhy, umí o nich diskutovat a jejich požadavky taktně ovlivňuje. Jeho úloha spočívá především v podněcování a rozvíjení samostatnosti.

Výchovné působení jako záměrná a cílevědomá činnost vychovatele předpokládá plánovitý postup. Důležitá je rovnováha a správný poměr mezi jednotlivými druhy činností. Praktické činnosti mají převahu nad přijímáním slovních informací. K tomu vedou především zájmové činnosti a důraz je kladen na zachování rovnováhy mezi organizovanou a spontánní činností.

Současné pojetí práce zdůrazňuje požadavek individuálního přístupu, respektování osobnostních zvláštností jedinců v oblasti potřeb, zájmů a schopností (volně podle Pávkové, 1999).

Otázka „jak" při trávení volného času je stejně důležitá jako „jak" v práci, „jak" v zaměstnání. Jak nakládat s volným časem se v budoucnosti budeme učit stejně jako vykonávat určitou profesi. Získávat kompetence pro volný čas a cvičit je patří, a bude patřit, k úkolům školy (volně podle Spousty, 1994).

2.2.6 Prázdninová táborová činnost

Prázdninovou táborovou činností se rozumí organizovaná činnost s dětmi, mládeží i rodičů s dětmi, která se provozuje v době dlouhodobého volna (letní, ale i jarní a vánoční prázdniny). Patří mezi nejrozšířenější formy právě letní činnosti. Doba trvání tábora bývá delší než pět dnů. Této činnosti se převážně věnují domy dětí a mládeže. Prázdninové tábory bývají vyvrcholením jejich celoroční činnosti a mívají charakter rekreační, ale také se zaměřením na některou oblast zájmových činností. Jejich programovou náplň tvoří především tělovýchovná a sportovní činnost, kulturní aktivity a činnost spojená s pobytem v přírodě. Tábory mohou být stálé (s ubytováním a pobytem na jednom místě), putovní (po určité trase s měnícím se místem ubytování) pěší, cyklistické, vodácké apod., popř. tábory kombinované. Pobyty na táborech mohou být určeny pro účastníky stálé činnosti i pro ostatní zájemce.

Pobyty na táborech by neměly být pouhou bezstarostnou rekreací, protože by se děti po několika dnech začaly nudit. Letní tábory by především měly přispět k rozvoji tělesných i duševních schopností a dovedností dětí.

Obdobou běžných táborů jsou příměstské tábory. Jejich program je přizpůsoben podmínkám místa, kde se koná. Tento druh tábora neposkytuje ubytování. Účastníci denně docházejí ze svých domovů a po ukončení programu se zase domů vracejí (volně podle Pávkové, 1999 a Souhrnu metodických textů, 1998).

2.2.7 Osobnost pedagoga volného času

Prvotním předpokladem úspěšného působení na jedince je znalost sebe sama. Dalším podstatným elementem je schopnost chápat lidi, porozumět jim, poznat jejich pozitivní i negativní stránky. Také umění jednat s lidmi na základě spolupráce a tvořivého přístupu je velmi důležité. Znalost osobnosti umožňuje předvídat chování v různých situacích a jejich prožívání, ovlivňovat a měnit člověka. Život člověka probíhá vždy ve vztahu k druhým lidem; za pedagogického pracovníka se považuje každý, kdo se profesionálně podílí na výchově dětí, mládeže i dospělých. Osobnost pedagoga volného času reprezentuje tedy široký komplex dílčích vlastností a prvků, které jsou vzájemně propojeny nejrozmanitějšími vztahy. Osobnost pedagoga volného času je ovlivněna několika činiteli, z nichž největší roli hraje pedagogické nadání, schopnost empatie, pozitivní vztah a láska k dětem, také touha po sebevzdělávání a seberealizaci, motivační schopnosti, atd.

Z osobnostních kvalit pedagoga volného času vyrůstá jeho autorita. **Pedagogická autorita** vychází z pozitivního hodnocení svými svěřenci a je přímo závislá na vztahu k nim. Reprezentuje se dlouhodobou a svědomitou výchovnou prací, kultivovaností svých projevů, důslednou kontrolou a nikdy nekončícím sebevzděláváním. Ztratit autoritu může pedagog snadno a nečekaně, ale obtížně a pomalu ji bude znovu získávat.

Výchovné požadavky jsou specifikací požadavků společnosti na dítě. Při nedostatku požadavků se osobnost nerozvíjí nebo se rozvíjí v malé míře. Při požadavcích mírně překračujících přítomné předpoklady jedince se osobnost rozvíjí optimálně. Avšak při požadavcích krajně vysokých dochází k narušení psychosomatického stavu, případně i dalšího vývoje osobnosti.

Požadavky na osobnost pedagoga jsou závislé na věku vychovávaných. S postupujícím věkem se nároky na osobnost pedagoga zvyšují. Kritičnost

starších dětí a mladistvých roste (volně podle Spousty, 1994, Vážanského, 1995 a Čápa, 1993).

2.2.8 Shrnutí

Volný čas je oblast svobodné volby. Člověk ho využívá podle svých zájmů tak, aby mu přinášel radost a uspokojení. U dětí je nutné tuto oblast citlivě pedagogicky ovlivňovat. Způsob využívání volného času napovídá o životním stylu jedince. Činnosti volného času mohou být odpočinkové, rekreační nebo zájmové. Na umění využít volný čas se podílí především rodina. Správné využití volného času pomáhá regeneraci organizmu a načerpání nové energie.

3 Praktická část

3.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části bakalářské práce bylo zjištění jak, s kým a kde děti středního školního věku tráví volný čas o letních prázdninách.

3.2 Stanovení předpokladů

Uvedené předpoklady vycházejí ze studia odborné literatury a byly stanoveny na základě zpracování teoretické části bakalářské práce.

1. Předpoklad

Lze předpokládat, že děti středního školního věku tráví velkou část letních prázdnin nejčastěji u prarodičů (ověřováno pomocí dotazníku – položkou č. 1).

2. Předpoklad

Lze předpokládat, že většina dětí středního školního věku tráví větší část letních prázdnin se členy rodiny (ověřováno pomocí dotazníku – položkou č. 2).

3. Předpoklad

Lze předpokládat, že většina dětí středního školního věku v případě, že pojedou na tábor, zvolí známý kolektiv (ověřováno pomocí dotazníku – položkou č. 3).

4. Předpoklad

Lze předpokládat, že většina dětí středního školního věku nevyužívá dostatečně nabídky příměstských táborů (ověřováno pomocí dotazníku – položkou č. 4).

5. Předpoklad

Lze předpokládat, že se děti středního školního věku věnují o prázdninách hlavně sportu (ověřováno pomocí dotazníku – položkou č. 5).

6. Předpoklad

Lze předpokládat, že většina dětí středního školního věku může o prožití letních prázdnin rozhodovat spolu s rodiči a že jsou s programem spokojeny (ověřováno pomocí dotazníku – položkou č.6 a 7).

7. Předpoklad

Lze předpokládat, že dětem středního školního věku připadají být letní prázdniny krátké (ověřováno pomocí dotazníku – položkou č. 8).

8. Předpoklad

Lze předpokládat, že děti středního školního věku bude nejvíce lákat pobyt u moře (ověřováno pomocí dotazníku – položkou č. 9).

3.3 Popis výběrového vzorku

Výběrový vzorek dětí středního školního věku byl zvolen na dvou základních školách. Na soukromé škole s menším počtem žáků a ve dvou paralelních třídách na státní škole. Jednalo se o 3. – 5. třídu.

Tabulka č. 1

TŘÍDA	VÝBĚROVÝ VZOREK		
	CHLAPCI	DÍVKY	CELKEM
3.	8 15 8	4 7 8	12 22 16
4.	9 11 9	5 9 8	14 20 17
5.	7 13 9	6 7 9	13 20 18
CELKEM	89	63	152

Vzorek heterogenní skupiny o celkovém počtu 152 žáci zahrnoval 89 chlapců a 63 dívky bez rozdílu pohlaví.

3.4 Použité metody

Jako základní metody bylo použito nestandardizovaného dotazníku s kombinací uzavřených a polouzavřených položek, který slouží k hromadnému zjišťování potřebných informací. Většina položek odpovídá uzavřeným otázkám pro jednodušší rozhodování respondentů. Dotazník byl pro zpracování průzkumu časově výhodný zejména z hlediska rozsahu zkoumaného vzorku.

Jeho cílem bylo získat podklady pro ověření předpokladů vycházející z obsahu teoretické části bakalářské práce, způsobu využívání volného času dětí středního školního věku v době letních prázdnin.

Respondenti odpovídali na 9 otázek. **Otázky č. 1** a **9** měly zjistit skutečné místo pobytu o prázdninách a místo pobytu podle přání. **Otázka č. 2** měla ověřit předpoklad, zda děti středního školního věku tráví letní prázdniny ve společnosti vrstevníků. **Otázka č. 3** zjišťovala zájem o pobyt na letním dětském táboře ve známé nebo méně známé společnosti. Pojem příměstské tábory a využití jejich nabídky se zjišťoval **otázkou č. 4. Otázka č. 5** byla otevřená a ověřovala převládající druh činností o letních prázdninách. Do jaké míry mohou děti samy rozhodovat o programu letních prázdnin a jak jsou s ním spokojeny zjišťovaly **otázky č. 6 a 7**. V **otázce č. 8** se měli respondenti vyjádřit k délce trvání letních prázdnin.

3.4.1 Získaná data a jejich interpretace

Zpracovaná data dotazníkových otázek a jejich odpovědí jsou uvedena v procentech pro snadnější porovnání získaných údajů. Výsledky jsou znázorněny v tabulkách a grafech.

Otázka č. 1: Kde trávíš nejvíce času o letních prázdninách?
Tabulka č. 2:

ODPOVĚĎ	POČET	PODÍL V %
u babičky a dědečka	*61*	*40%*
na táborech	*24*	*16%*
se členy rodiny mimo domov	*47*	*31%*
doma	*20*	*13%*

Graf č. 1:

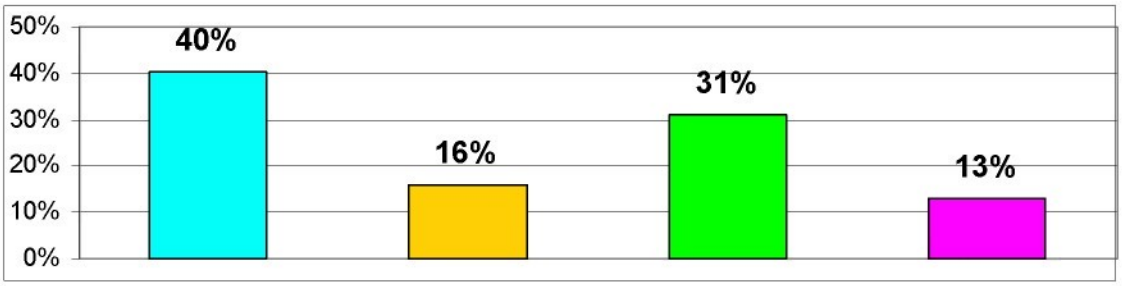

Z tabulky č. 2 a grafu č. 1 je vidět, že 40% dětí středního školního věku z výběrového vzorku tráví nejvíce volného času o letních prázdninách u prarodičů a s ostatními členy rodiny tráví prázdniny mimo domov 31% dětí. 16% dětí tráví většinu prázdninového volna na táborech a 13% dětí je z větší části prázdnin doma.

Lze tedy usoudit, že se o využití volného času o letních prázdninách dětí středního školního věku starají ze 70% členové rodiny. Z necelých 30% jsou děti z větší části mezi vrstevníky na táborech, nebo v domácím prostředí.

Otázka č. 2: S kým trávíš o letních prázdninách nejvíce času?
Tabulka č. 3:

ODPOVĚĎ	POČET	PODÍL V %
s kamarády	*47*	*31%*
se členy rodiny	*97*	*64%*
sám(a)	*8*	*5%*

Graf č. 2:

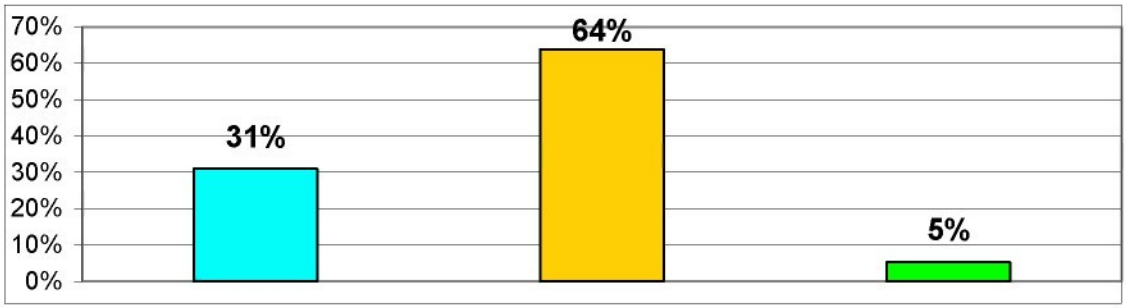

Otázka č. 2 koresponduje s otázkou č. 1 a odpovídá jejím výsledkům. Se členy rodiny tráví o prázdninách nejvíce času 64% dětí. 31% dětí je ponejvíce s kamarády nebo spolužáky a 5% dětí je z větší části o prázdninách samo.

Otázka č. 3: Na letní tábor bys jel(a) raději
Tabulka č. 4:

ODPOVĚĎ	POČET	PODÍL V %
s kamarády a dospělými, které znáš	*94*	*62%*
s dětmi a dospělými, které ještě neznáš	*16*	*10%*
je ti to jedno	*30*	*20%*
nepojedeš vůbec	*12*	*8%*

Graf č. 3:

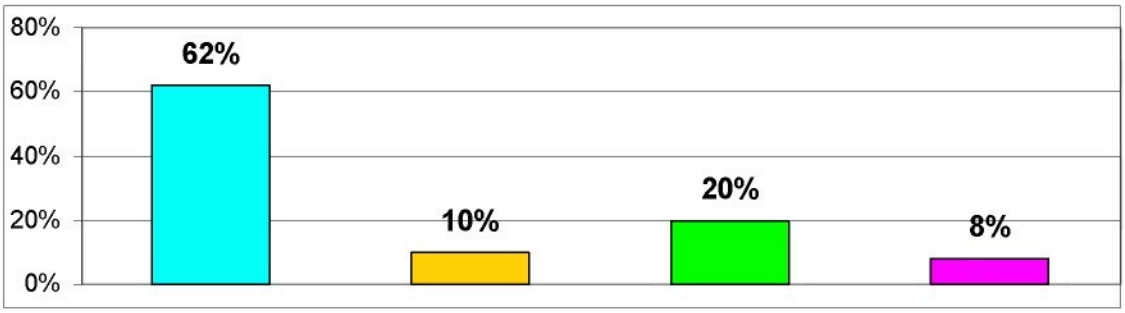

62% dětí si dovede představit pobyt na dětském táboře, ale pouze s kolektivem známých lidí – dětí i dospělých. 20-ti% dětí je jedno, s kým by byli na táboře. 10% dětí by na táboře rádo poznalo nové tváře a 8% dětí by nejelo na žádný tábor.

Otázka č. 4: Využíváš nabídky příměstských táborů?
Tabulka č. 5:

ODPOVĚĎ	POČET	PODÍL V %
ano	*56*	*37%*
ne	*96*	*63%*

Graf č. 4:

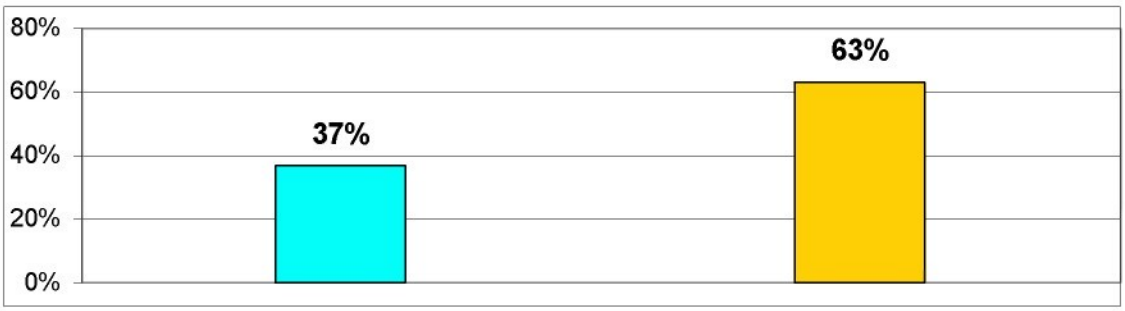

Na otázku, zda děti využívají nabídky příměstských táborů, odpovědělo 63% respondentů, že nevyužívá. 37% dětí jí naopak využívá.

Otázka č. 5: Kterým činnostem dáváš o letních prázdninách přednost?
Tabulka č. 6:

ODPOVĚĎ	POČET	PODÍL V %
sport	68	45%
společnost kamarádů	38	25%
četba, studium odborné literatury	2	1%
kultura	21	14%
televize, počítač	16	10%
jiné	7	5%

Graf č. 5:

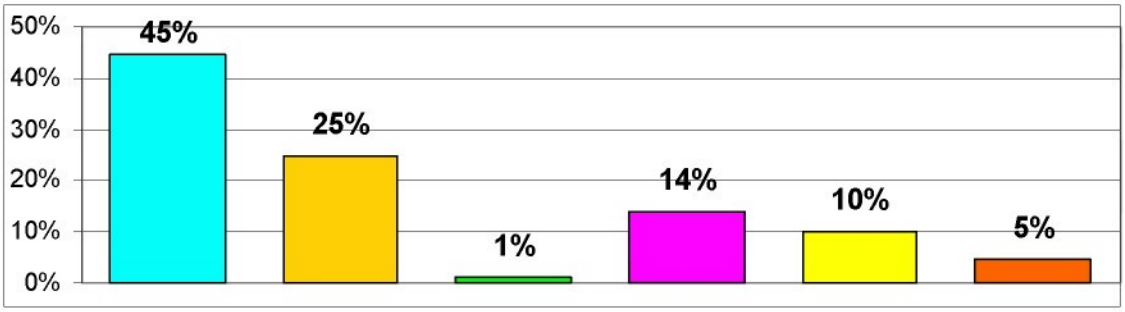

Většina respondentů (45%) dává o prázdninách z nabízených činností přednost sportu nebo možnosti být ve společnosti kamarádů (25%). Kultuře ve společenském prostředí (kino, divadlo,…) dává přednost v prázdninovém období 14% respondentů a kultuře v domácím prostředí (televize, …) dává přednost 10% respondentů. 5% dětí se zajímá o jiné, nenabízené činnosti a v této polouzavřené položce daly přednost výběru a zvolily třeba společnost rodiny, pomáhání mamince, opalování a nicnedělání. Pouze 1% dětí se s oblibou věnuje o prázdninách četbě.

Otázka č. 6: Můžeš rozhodovat o programu letních prázdnin?
Tabulka č. 7:

ODPOVĚĎ	POČET	PODÍL V %
ano	32	21%
spíše ano	61	40%
spíše ne	35	23%
ne	24	16%

Graf č. 6:

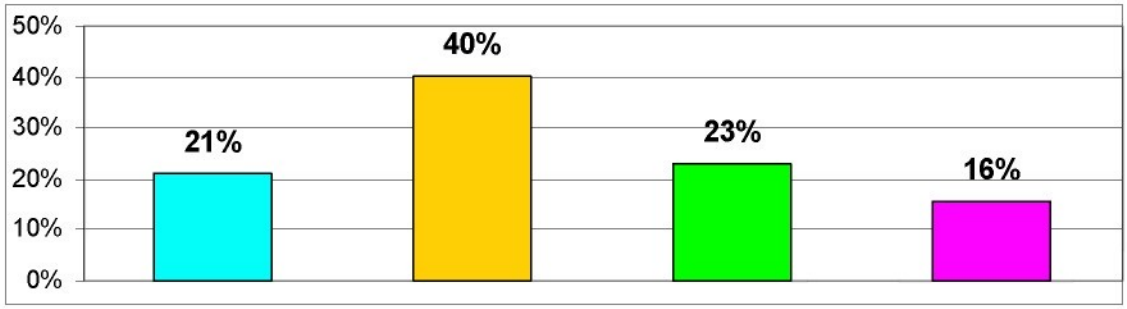

Na tuto otázku odpovědělo 40% dětí, že spíše ano a 23% dětí spíše ne. Jasné rozhodnutí ANO zvolilo 21% dětí a jasné NE 16% dětí. Lze usoudit, že o programu letních prázdnin mohou děti z větší části (61%) rozhodovat nebo spolurozhodovat.

Otázka č. 7: Jsi spokojen(a) s programem letních prázdnin?
Tabulka č. 8:

ODPOVĚĎ	POČET	PODÍL V %
ano	*120*	*79%*
spíše ano	*22*	*14%*
spíše ne	*6*	*4%*
ne	*4*	*3%*

Graf č. 7:

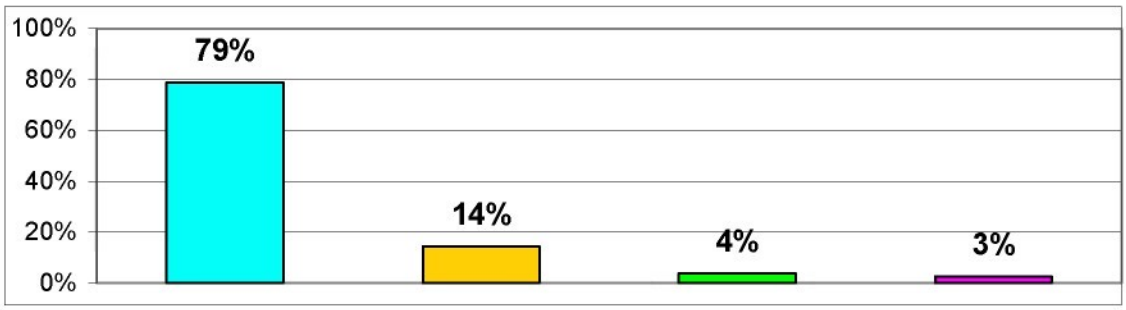

Tato otázka opět navazuje na otázku předcházející. Jestliže se děti mohou podílet na sestavování programu letních prázdnin, je patrné, že budou s tímto programem úplně (79%) nebo spíše spokojeni (14%). Z té menší části spokojeni spíše nejsou (4%) nebo vůbec nejsou (3%).

Otázka č. 8: Letní prázdniny ti připadají být:
Tabulka č. 9:

ODPOVĚĎ	POČET	PODÍL V %
krátké	*92*	*61%*
dlouhé	*35*	*23%*
přiměřeně dlouhé	*25*	*16%*

Graf č. 8:

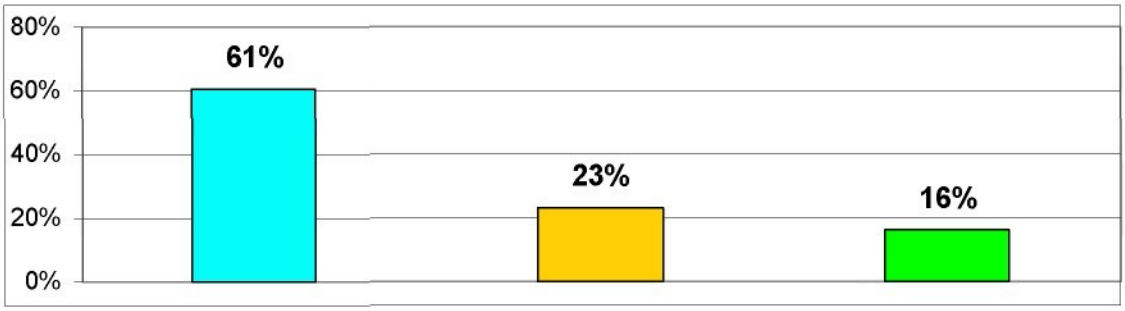

Většině respondentů (61%) připadají být prázdniny krátké. Přiměřeně dlouhé se zdají být 16-ti % respondentů a dlouhé jsou pro 23% respondentů.

Otázka č. 9: Kde bys chtěl o letních prázdninách strávit nejvíce času?
Tabulka č. 10:

ODPOVĚĎ	POČET	PODÍL V %
u babičky a dědečka	*20*	*13%*
na táborech	*32*	*21%*
u moře	*93*	*61%*
doma	*7*	*5%*

Graf č. 9:

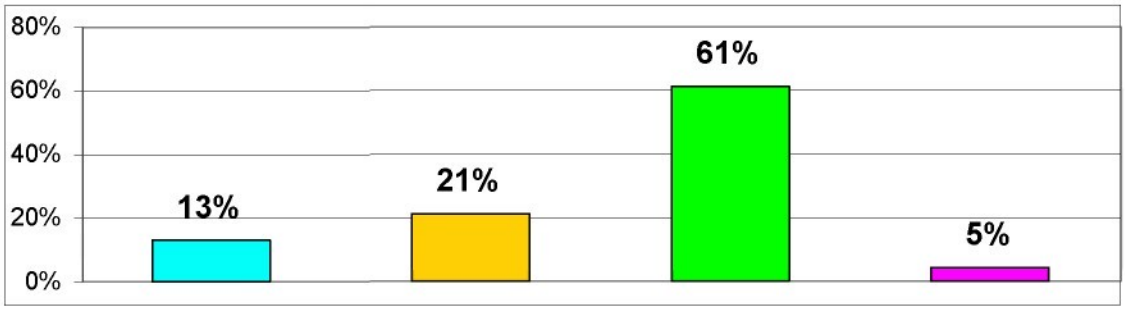

Z daných nabídek láká nejvíce dětí (61%) pobyt u moře. Ještě stále velké oblibě se těší dětské tábory (21%). Zájem však klesá o pobyty u prarodičů (13%) a doma (5%).

3.5 Ověřování předpokladů

Lze předpokládat, že děti středního školního věku tráví velkou část letních prázdnin nejčastěji u prarodičů.

Předpoklad byl ověřován dotazníkovou otázkou č. 1. Výsledky dotazníku potvrdily, že většina dětí výběrového vzorku tráví většinu času o letních prázdninách u prarodičů (40%). **Stanovený předpoklad se potvrdil.**

Diskuse:

Lze se domnívat, že tato skutečnost je způsobena kratší délkou dovolené rodičů než je doba školních prázdnin. Většina školáků v tomto věkovém období netráví prázdninové chvíle o samotě doma, táborové pobyty jsou také časově (ze strany rodičů také finančně) omezené, a tak se na vyplnění prázdninových volnočasových aktivit podílejí prarodiče.

Lze předpokládat, že děti středního školního věku tráví větší část letních prázdnin se členy rodiny.

Předpoklad byl ověřován otázkou č. 2. Většina dotazovaných uvedla, že většinu času letních prázdnin tráví se členy rodiny. **Předpoklad byl potvrzen u 64%.**

Diskuse:

Vzhledem k tomu, že mezi členy rodiny nepatří pouze prarodiče, ale také tety a strýcové, nebo dospělí sourozenci, je pravděpodobné, že o vyplnění prázdninového volna se podílejí také oni. Opět se zřejmě jedná o vyřešení problému délky prázdnin dětí a délky dovolené rodičů.

Lze předpokládat, že většina dětí středního školního věku v případě, že pojedou na tábor, zvolí známý kolektiv.

Předpoklad byl ověřován otázkou č. 3. Důvěru táborům se známým kolektivem by dala většina respondentů (62%). **Stanovený předpoklad se potvrdil.**

Diskuse:

Z odborné literatury je známo, že děti v tomto věkovém období rády tvoří party, a je velmi obtížné splnit požadavky pro vstup do takového kolektivu ať „klučičího", či „holčičího" proniknout, navíc v omezené době trvání prázdninového pobytu.

Některé děti o pobyt na letním táboře nemají vůbec zájem. V případě nabídky tohoto pobytu se známým kolektivem se jejich rozhodnutí může změnit. Můžeme se domnívat, že se zvýší jejich sebevědomí a pocit bezpečí. Klidnější pak mohou být i rodiče, že jejich děti prožijí krásné chvíle mezi kamarády.

Lze předpokládat, že většina dětí středního školního věku nevyužívá dostatečně nabídky příměstských táborů.

Vyhodnocením dotazníkové otázky č. 4 lze konstatovat, že se většina dotazovaných (63%) vyjádřila nezájmem o nabídky příměstských táborů. **Předpoklad se potvrdil.**

Diskuse:

Příměstské tábory bývají využívány rodiči pro vyplnění týdenního programu mezi dalšími naplánovanými prázdninovými akcemi, aby děti nebyly doma samy. Některé děti se těžko aklimatizují na neznámé prostředí a než se stačí „rozkoukat", pobyt končí. Ony však možná do této situace vstupují už s tím, že se „rozkoukat" ani nechtějí. Je tedy možné se domnívat, že tato skutečnost je způsobena právě nejistotou dětí, do jakého neznámého kolektivu budou začleněny.

Vedoucími se v této době stávají studenti a jiní dobrovolníci, které děti neznají ani z pravidelných návštěv zájmových útvarů ve školním roce, a právě oni se tak pro ně stávají také neznámým člověkem.

Lze se tedy domnívat, že toto budou hlavní důvody, proč je o tento typ prázdninové akce téměř poloviční zájem než o klasické prázdninové tábory, kde mají děti více času na „rozkoukání" a je zde možnost odjet se známým vedoucím ze zájmového útvaru.

Lze předpokládat, že se děti středního školního věku věnují o prázdninách hlavně sportu.

Předpoklad byl ověřován dotazníkovou otázkou č. 5. Pouze 1% dotazovaných jeví o prázdninách zájem o četbu literatury. Většina dotazovaných se o prázdninách věnuje především sportu (45%) a činnostem provozovaným společně s kamarády (25%). **Stanovený předpoklad se potvrdil.**

Diskuse:

Během školního roku se sportu a pohybu na čerstvém vzduchu věnuje velice málo času. S výjimkou školáků, věnujících se sportovním aktivitám v zájmových útvarech nebo s rozšířenou výukou tělesné výchovy. Žáci středního školního věku mají vzhledem ke školním osnovám více povinností vůči škole, a tak se můžeme domnívat, že na sportovní aktivity nezbývá mnoho času. Možná právě proto si o prázdninách rádi odpočinou od počítače, učebnic i jiné literatury a rádi si zasportují. Ať je to na táboře, s rodiči na dovolené, u moře, před domem nebo na hřišti s kamarády.

Lze předpokládat, že většina dětí středního školního věku může o prožití letních prázdnin rozhodovat spolu s rodiči.

Předpoklad byl ověřován otázkou č. 6. Součtem procent kladných a téměř kladných odpovědí (21% + 40%) je zřejmé, že respondenti mohou rozhodovat a spolurozhodovat o prázdninovém programu. **Předpoklad se potvrdil.**

Diskuse:

Víc jak polovina dětí má možnost vyjádřit se k prázdninovému programu, což můžeme hodnotit velmi pozitivně. Z odborné literatury jsme se dozvěděli, že dítě středního školního věku považuje organizaci svého volného času za jakousi manipulaci se svou osobností. Pokud berou rodiče jejich návrhy za realizovatelné, stávají se tak jejich partnery v rozhodování.

Zaplnit dětem dva měsíce volna není pro rodiče jednoduché a program pro ně by měl být natolik zajímavý, aby si odpočinuly a načerpaly nových sil do

dalšího náročného školního roku plného úkolů a povinností. Partnerská dohoda a její splnění hraje určitě důležitou roli v životě školáka.

Lze předpokládat, že většina dětí středního školního věku je s programem letních prázdnin spokojena.

Ověřováno otázkou č. 7. Správnost předpokladu částečně dokládají výsledky získané z odpovědí na otázku č. 6, kdy respondenti uvádějí, že o programu letních prázdnin většinou mohou rozhodovat nebo spolurozhodovat. Nadpoloviční většina dětí je tedy s prázdninovým programem spokojena (79%). **Stanovený předpoklad se potvrdil.**

Diskuse:

93% respondentů celkem vyjádřilo spokojenost s programem letních prázdnin (ano a spíše ano). Pouhých 7% je spíše nespokojeno nebo nespokojeno vůbec. Lze se tedy domnívat, že na spokojenosti se podílí právě možnost spolurozhodování, partnerské dohody a její splnění.

Lze předpokládat, že dětem středního školního věku připadají být letní prázdniny krátké.

Ověřováno dotazníkovou otázkou č. 8.

Diskuse:

Je zřejmé, že pokud mají děti vhodně stanovený program na tuto zdánlivě dlouhou dobu, připadají si být zaměstnané natolik, že jim uplynulý čas připadá být krátký. Pro 61% dětí jsou prázdniny krátké, což je optimistické. Ovšem 23% dětí připadají být letní prázdniny dlouhé a 16% dětí přiměřeně dlouhé. Žádná z dotazníkových otázek nezjistila důvod. **Stanovený předpoklad se tedy sice potvrdil,** ale měl být propracován více do hloubky rozšiřující otázkou: PROČ?

Lze předpokládat, že děti středního školního věku bude nejvíce lákat pobyt u moře.

Diskuse:

Dotazníková otázka č. 9 **potvrdila stanovený předpoklad**, protože 61% dotazovaných by nejraději prožila větší část prázdnin u moře. Pobyt u prarodičů

je velkým přáním pouze pro 13% dětí, přestože je to podle dotazníkové otázky č. 1 prázdninové místo pro většinu dětí (40%). Potěšující je zjištění, že o táborové pobyty projevilo zájem 21% dotazovaných a o pobyt doma pouze 5%.

Lze se domnívat, že pro děti z vnitrozemí bude nejlákavější právě moře. Může jít o atraktivní krajinu, jiný druh zábavy (potápění v čisté mořské vodě), pro někoho i způsob a délku cestování.

3.6 Shrnutí výsledků praktické části

Stanoveného cíle bylo dosaženo v plném rozsahu, ale vzhledem k malému rozsahu průzkumu nelze tyto výsledky zobecňovat.

Podle očekávání bylo zjištěno, že děti středního školního věku tráví prázdniny se členy rodiny, především s prarodiči. A protože je tento věk charakteristický vyhledáváním vrstevníků, objevilo se i toto ve výsledcích dotazníku.

Od rodičů je rozumné, že se snaží o kompromis při volbě programu letních prázdnin a nechají děti vyslovit své návrhy, které berou na vědomí. Ani pro ně není jednoduché vyplnit dětem tento čas, ale pokud budou děti spokojené, budou spokojeni určitě i rodiče. Možná právě proto je většina respondentů spokojena s prázdninovým programem. V dnešní době počítačů je varující, že některé děti se nedokáží odpoutat od techniky ani o prázdninách a nedokáží si najít jiný druh zábavy.

Na otázku „JAK?“ tráví děti volný čas o letních prázdninách lze odpovědět několika slovy. Určitě dávají přednost sportovním aktivitám a kamarádům. Nechtějí být sami a dokáží se odpoutat od všedních pracovních povinností. Prázdniny většinou prožívají podle svých přání a představ. Čas relativně dlouhého volna jim připadá být krátký a mají pocit, že by se ještě nějaká zajímavá činnost dala zvládnout.

Očekávané školní povinnosti určitě zahájí odpočatí a nabiti novou energií.

4 Závěr

Bakalářská práce se zabývala tématikou volného času dětí středního školního věku v době letních prázdnin. Stanovené předpoklady i metoda sloužící k jejich ověření vycházely z teoretických poznatků v této oblasti. Východiskem bakalářské práce byla odborná literatura zabývající se problematikou volného času, letních prázdnin a dětí středního školního věku. Výzkumy i zkušenosti poukazují na souvislost negativních jevů ve společnosti a využívání volného času dětí a mládeže. Cílem bakalářské práce bylo zjistit způsoby využívání volného času dětí středního školního věku v době letních prázdnin.

Praktická stránka mé práce přinesla pohled na problematiku vyplnění volného času v době, kdy rodiče prázdniny nemají a dětem ubylo školních povinností na minimum. S kým a v jakém prostředí děti tohoto věku tráví prázdniny a jaké jsou jejich představy o prožití báječných prázdnin. Do jaké míry jsou spokojeny s programem na tak dlouhou dobu.

Je nutné si uvědomit, že nemůžeme nechat rozhodování o programu letních prázdnin pouze na rodičích a dětech. Všichni nemají optimální podmínky k zajištění volnočasových aktivit. Je potřeba podat pomocnou ruku a solidní nabídku všem. Rozhodnutí je dobrovolné a pokud povedeme jedince k využívání volného času smysluplně již od dětství, bude jeho osobnost v budoucnosti méně ohrožena nežádoucím jednáním a chováním.

5 Návrh opatření

- Nabídka prázdninových aktivit školy

Z výsledků dotazníku je zcela přirozené, že děti středního školního věku přijmou nabídku školy k prožití alespoň části prázdnin v kolektivu, který znají. Vědomí, že se tentokrát nemusí učit, ale užívat si s kamarády, je lákavé. Dokonce i „učitelka" se dá brát jako vedoucí a užít si s ní zábavu.

Může se jednat o táborový pobyt mimo místo bydliště s ubytováním. Dá se zde využít všech forem zábavy, které děti lákají (např. stezka odvahy). Učitelé mají možnost poznat své svěřence (i jejich sourozence nebo kamarády) ve zcela jiných situacích než je třídní kolektiv a školní povinnosti. Lze zde uplatnit intenzivnější výchovné působení. Ale aby byl náročný cíl letního tábora splněn, znamená to opravdu dobrou a zodpovědnou přípravu. Ta obnáší obrovské množství práce i času.

Druhou možností je forma příměstského tábora, kdy budou děti docházet sice do budovy školy, ale za jiným účelem než je učení a školní povinnosti. Lze pro ně zde připravit spoustu zajímavých činností sportovních i kulturních s možností využití např. městského bazénu nebo návštěvu jezdeckého klubu v blízkém okolí. Při takové náplni dětem ani nepřijde, že jsou ve stejné budově jako celý školní rok.

Problém však nastává v okamžiku, kdy se učitelům má přerušit dovolená a pracovní činnost prázdninového druhu zaplatit. Většina učitelů si chce o své dovolené odpočinout a tak je problém přesvědčit je k neplacené pracovní dovolené. Záleží to tedy na dohodě s ředitelem školy.

- Spolupráce školy a středisek pro volný čas dětí a mládeže

Vzhledem k tomu, že Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy označuje střediska pro volný čas dětí a mládeže (nadále označováno jako střediska) za jeden z nejvýznamnějších nástrojů v ovlivňování účelného trávení volného času nezanedbatelné skupiny dětí a mládeže (volně podle Souhrnu metodických textů, 1998, str.5), považuji spolupráci učitelů nebo vychovatelů a pracovníků středisek za velice pozitivní.

Do připravovaných prázdninových akcí středisek, třeba s odborným zaměřením na určitou činnost (keramika, přírodověda, tanec, ...), by bylo možné začlenit program pro kolektiv školní třídy, školní družiny nebo školního zájmového útvaru včetně známé učitelky nebo vychovatelky. Prázdninová spolupráce může mít náborový charakter k získání zájemců v průběhu školního roku.

Opět se dá zorganizovat pobyt mimo bydliště dětí, nebo přímo využít prostory místního střediska.

Také příznivější podmínky pro ekonomické zajištění ze strany středisek by částečně vyřešily financování prázdninových akcí.

- Spolupráce v podnikatelské sféře

Je možné informovat významnějšího podnikatele v regionu (třeba z řad rodičů) o plánované prázdninové akci a prostřednictvím sponzorské pomoci lze řešit část materiálních i finančních problémů. Žádost by však měla být vždy na konkrétní projekt s osobní účastí a nemusí se jednat vždy o materiální nebo finanční pomoc. Můžeme využít dlouhodobější exkurze s možností vyzkoušení si některých pracovních činností, kterým se věnuje daná navštívená organizace (např. jezdecký klub s péčí o koně), samozřejmě s dodržováním bezpečnostních opatření.

Písemné poděkování, zpráva v tisku, vánoční nebo novoroční blahopřání, výrobek od dětí určitě potěší.

- Spolupráce se sportovním zařízením

45% respondentů dává o prázdninách přednost sportovním aktivitám ve společnosti vrstevníků (25%). Proč tedy nevyužít spolupráce jednotlivých sportovních klubů a oddílů? Dalo by se využít odborného vedení v pronajaté tělocvičně, na hřišti nebo v bazénu s příslušným sportovním vybavením. Při dobré spolupráci je možné získat tuto nabídku zdarma nebo formou sponzorské pomoci.

- Letní škola

Náplň prázdninových aktivit se dá využít také některým z učebních předmětů. Můžeme zvolit předmět méně oblíbený (např. cizí jazyk), s kterým mívají žáci problémy a formou didaktických her nebo projektového vyučování třeba v přírodě, abychom využili odlišného prostředí od klasického školního, učivo přiblížit a pomoci tak k osvojení základních vědomostí.

Také se dá využít předmětu naopak velmi oblíbeného (např. vlastivěda) a podobnou formou vědomosti prohloubit.

Ze zdokumentovaných zážitků lze uspořádat ve školním roce výstavku (fotografie, výrobky z přírodnin, obrázky apod.) a navázat na ně při výuce zmíněných předmětů formou oživení vzpomínek.

- Spolupráce s rodiči

V neposlední řadě by se dalo využít spolupráce s rodiči dětí. Ne všichni rodiče mohou trávit o prázdninách volný čas spolu s dětmi. Po zaměstnání mohou navštívit kolektiv dětí při táborovém pobytu v blízkém okolí a pomoci s organizací pozdně odpoledních nebo večerních akcí (táborák, soutěže, noční hra, ...).

Při pobytu v místě bydliště pomůže dozor na vycházce nebo rozhodčí jednotlivých soutěží.

6 Seznam použité literatury

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha: UK, Karolinum, H+H, 1993. ISBN 80-7066-534-3

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5

MACEK, M. a kol. *Střediska pro volný čas dětí a mládeže*. Souhrn metodických textů k vybraným problémům činnosti domů dětí a mládeže a stanic zájmových činností. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1998.

PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-569-5

SAK, P. Proměny české mládeže. 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN – 80-7229-042-8

SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1007-X

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0

VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-901737-9-9

7 Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník

8 Přílohy

Příloha č. 1

Dotazník

Tento dotazník nemusíš podepisovat. Slouží k zjištění využívání volného času dětí v době letních prázdnin. Děkujeme za spolupráci.

*Zakroužkuj **jednu** příslušnou možnost.*

chlapec - dívka

1. Kde trávíš **nejvíce** času o letních prázdninách?

a) u babičky a dědečka

b) na táborech

c) se členy rodiny mimo domov (u moře, na chalupě, na rekreaci, ...)

d) doma

2. S kým trávíš o letních prázdninách nejvíce času?

a) s kamarády, spolužáky

b) se členy rodiny

c) sám

3. Na letní dětský tábor bys jel(a) raději

a) s kamarády a s dospělými, které znáš

b) s dětmi a s dospělými, které ještě neznáš (rád poznáváš nové lidi)

c) je ti to jedno

d) nepojedeš vůbec

4. Využíváš nabídky příměstských letních táborů?

a) ano

b) ne

5. Kterým činnostem dáváš o letních prázdninách přednost?

a) sport

b) společnost kamarádů

c) četba, studium odborné literatury (encyklopedie, ...)

d) kultura (kino, divadlo, koncerty, ...)

e) televize, počítač

f) jiné (napiš které) .....

6. Můžeš rozhodovat o programu letních prázdnin?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

7. Jsi spokojen(a) s programem letních prázdnin?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

8. Letní prázdniny ti připadají být

a) krátké

b) dlouhé

c) přiměřeně dlouhé

9. Kde bys **chtěl(a)** o letních prázdninách strávit nejvíce času?

a) u babičky a dědečka

b) na táborech

c) u moře

d) doma